

ҒТАХА 03.20

DOI: <https://doi.org/10.62724/202420104>

Бижанова Алия Ермековна*¹,

тарих ғылымдарының кандидаты, ЖМЖКББМ «Батыс-Қазақстан технологиялық-инновациялық университеті», Қазақстан Республикасы, 090000, Орал қаласы, Н.Назарбаев даңғылы 194,
aaliyka@mail.ru, ORCID ID: 0000-0001-9371-7198

Дауесова Айжан Жангазиевна²,

тарих магистрі, Дарынды балаларға арналған № 8 облыстық мамандандырылған мектеп лицейі, Қазақстан Республикасы, 090000, Орал қаласы, Айтиев көшесі 70/1,
aizhan-dauesova@mail.ru, ORCID ID: 0009-0009-6870-995X

ҚАЗАҚТАРДЫҢ ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ САЛТ – ДӘСТҮРЛЕРІНДЕГІ ЭТНИКАЛЫҚ-КИЕЛІ ПАРАЛЛЕЛЬДЕР

Аңдатпа. Дәстүрлер ұлттық бірегейлікті сақтау және мәдениетті дамыту үшін үлкен маңызға ие. Оның айтуынша, біздің рухани құндылығымызға айналған дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар ұлт дамуының негізі болып табылады. Әр түрлі мәдениеттердің жаһандану кезеңінде ұлттық рух пен қасиеттілікті сақтайтын дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар маңызды рөл атқарады. Әр ұлттың ұлттық құндылықтары, оның жеке басына, тарихына сәйкес сақталған. Ал қазақ халқы-салт-дәстүрге бай халық. Әр уақыттың өзіндік әдет-ғұрыптары мен дәстүрлері бар. Біз-рухани мұраға бай, ата-баба домбырасының үнімен, әдемі әуендерімен, ән дастандарымен берілген халықпыз.

Қазақ халқының әрбір салт - дәстүрі терең тәрбиелік мәнге ие. Ұрпаққа адамгершілікті дәріптеу, ақыл мен білімге шақыру ретінде өзінің насихатымен құнды. Бала туылғаннан бастап кәрілікке дейінгі кезеңде орындалатын рәсімдер жеткілікті. Мұның бәрі адамның өмірге бей-жай қарамайтындығын көрсетеді.

Уақыт өте келе дәстүрлер күшінде қалып, тозығы жеткені даусыз. Бір жарқын мысал, бүгінде кейбір дәстүрлер ұмытылған немесе өзгертілген. Бірақ дәл осы әдет-ғұрыптар мен дәстүрлер қазақ ұлтының өміршеңдігін айғақтай алады.

Кілт сөздер. Киелі культ, отбасы, неке, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, қарым-қатынас, қазақ халқы, этникалық мәдениет.

Кіріспе. Қазақ халқының ежелден келе жатыраған көптеген әдет-ғұрыптары, салт-дәстүрлері мен тәрбиелік заңдары, еліміздегі отбасының жазылмаған моральдық кодексіне айналды, өйткені оларда жастарға отбасында тәрбие берудің ғасырлық тәжірибесі сақталған. Егер ата-аналар өз отбасында жеке мысалдармен әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерде, мақал-мәтелдер және ертегілерде айтылған принциптер мен идеяларды сақтап қолданса онда жастарға тәрбиелік әсері жоғары болады [1, 279-бет].

Рәсім – бұл әлем мен адам туралы ежелгі табынушылық идеялар кешені болып, әртүрлі рәсімдердің күрделі циклдарында бейнеленіп осы кезеңге жеткен. Рәсім практикалық сипаттағы әрекеттер мен адам өміріне қажетті магиялық әрекеттердің үйлесімі. Синкретизм рәсімде айқын көрінеді. Рәсім – бұл сөздің, магиялы әрекеттің, ән айтудың және бидің үйлесімі. Ол адамның күнделікті әрекеттерінен ерекшеленеді, өйткені рәсімдер көбінесе символдық сипатқа ие. Әрбір халықтың әдет-ғұрыптарында жақын идеялар болады (ата-бабалар мен жануарларды қастерлеу, элементтерге табыну), бірақ бұл идеялар ерекше түрде көрінеді. Бұндай ерекшеліктер символдардың сөздігінде

айқындалып көрінеді. Салт-дәстүрлердің тілі тек қатысушыларға түсінікті болып, сырттан бақылайтын адамға түсініксіз болуы мүмкін.

Рәсімдердің негізі – еліктеу, әрине ол адамның туа біткен биологиялық қабілеті. Еліктеу – өнер туындысының алғашқы қадамы, яғни екінші шындық.

Зерттеу материалдар мен әдістері. Қазақтардың салт-дәстүрлерінің көпшілігі жануарлармен және көшпелі өмір салтымен байланысты екендігіне назар аударған жөн, өйткені ежелгі дәуірден бастап қазақтар көшпенділер, яғни даланың еркін тұрғындары болып, «қазақ» термині еркін дегенді білдіреді. Біздің ойымызша, бұл қазақтардың салт-дәстүрлерінің пайда болуы табиғатпен, жануарлармен тығыз байланыстылығын көрсетеді. Мысалы, қазақтардың ежелгі наным-сенімдерінде қошқарлар мен түйелер бойтұмар қасиеттеріне ие болған. Жануарлардың өздері тұмар ретінде әрекет еткен. Сонымен қатар, қазақтың жерлеу ескерткіштері болып есептелетін құлпытастармен қоса тас қойлардың (қойтас) мүсіндік бейнелері көптеп кездеседі, ал, түйелердің бейнелері кілемдер мен кілем бұйымдарының (басқұр) ою-өрнектерінде жиі кездеседі.

Қошқар мүйіз, сыңар мүйіз, түйенің аяғымен түйе көзі түріндегі ою-өрнектер қазақтың кілемдерінде, алашаларда және кестелерде кеңінен тараған. Сондай-ақ, түйе жүнін балалар киіміне тұмар ретінде тігу әдеті де бір кездері тұмардың мәніне ие болған.

Түйе туралы аңыздар көптеген қазақ фольклорында айтылады. Бір аңызда XVII ғасырда Жетісудан шыққан қазақ батыры Райымбектің өсиеті бойынша оның денесі ақ түйеге жүктеліп, тоқтап, жатқан жеріне жерленгені айтылады. Дәл осы сияқты аңыз Маңғыстаудан шыққан Қамысбай малшының есімімен байланысты. Ол жазғы көшпелі кезеңде қайтыс болып, оның денесі түйеге жүктеліп, тоқтап жатқан жерге Қамысбай жерленген. Кейіннен бұл жерде тастан тіктелген жерлеу ескерткіштері шоғырланып Қамысбай қорымы пайда болды. Мұндай аңыздар басқа халықтардың аңыз-әңгімелерінде де жиі кездеседі. Жауынгерлердің жылқылары да ерекше құрметке ие болған. Мысалы, Қобыланды батырдың Тайбұрылы, Алпамыстың Шұбар аты, Қамбар батырдың Қара Қасқа аты, Ертөстіктің Шалқайрығы және басқа да жылқы-тұлпарлар қиын жағдайда өз иелеріне адал дос ретінде көмектесіп қиындықтан құтқарды.

Нәтижелер және оны талқылау. Қандай да бір діни-сакральдық рәсімдерінде әртүрлі жануарлар құрбандыққа шалынған. Бұл жағдайда жануардың жасы, түсі, жынысы және түрі маңызды роль ойнаған. Ең елеусіз құрбандыққа шалынғандар – *қара шұнақ лақ* және *қоңыр тоқты* болып саналды. Сонымен бірге, көп таралған – маңдайында белгісі бар 3-4 жастағы ақ қошқар – *боз қасқа* немесе сары басы бар – *ақ сарбас*. Ерекше маңызды жағдайларда ақ бие – *боз бие* құрбандыққа шалынған. Көне замандарда, мысалы, жақын туысының әскери жорықтан аман-есен оралғанда немесе көптен күткен мұрагер дүниеге келгенде ұйымдастырылатын шараларға ақ түйе құрбандыққа шалынған, бұндай шаралар көбінесе XIX ғасырдың аяғында өткізілген. Жалпы, құрбандыққа шалу кезінде сұр түсті жануарларға артықшылық берілген, өйткені, адамдардың түсінігі бойынша сұр түс – қожайынның құт-берекесі, бақыт пен байлықтың көрінісі болып, бұлтсыз мөлдір көк аспанға табынумен байланысты болған.

Қазақта егіз жануарлардың туылуына байланысты нанымдарда өте қызықты. Мысалы, қойдан егіздер туылған кез қуанышты сәттердің бірі болып есептелген. Түйе, сиыр және биелердің егіздері дүниеге келген кезде оларды сақтықпен қарсы алған, өйткені наным бойынша бұл иесіне қандай да бір келеңсіздіктің хабаршысы болады деп сенген. Егер сиыр, бие немесе түйе егіз әкелсе, онда туылған екі жануардың біреуін жақын туыстарының біріне берген. Сонымен бірге, жаңадан туылған ерекше белгілері бар жануарларды бақыт әкеледі деп сенген. Мұндай жануарлар тек ерекше жағдайларда ғана құрбандыққа шалынған, сондай-ақ, ол бүкіл «мал бас» үйірінің символдық басшысы болып саналды. Үй жануарларын тіл-көз тиеді деген де сенім болды. Жас жануарлардың

өлімі көбінесе – «жаман көз», тіл-көзге байланысты болды, сондықтан жаңа туылған түйенің ботасын екі апта бойы бөгде адамдардан жасырып, киіз үйлер мен жабық қораларда баққан, сонымен қатар, олардың басына үкінің қауырсындарын байлап, түрлі-түсті жіппен мойнына саңылауы бар дөңгелек қара тастан жасалған тұмарлар іліп қойылған. Егер қандай да бөтен адам түйені байқаусызда көріп қалса, оны бірден «менің тілім мен көзім тасқа соғылсын» деп үш рет түкіруге мәжбүрлеген.

Қазақтарда қонақжайлылыққа байланысты салт-дәстүрлермен бірге жастардың үйленуі, баланың туылуы, оны тәрбиелеу, о дүниелік болған адамды жерлеу рәсімдеріне қатысты салт-дәстүрлер қазіргі таңға дейін сақталған. Ойымызды жалғастыра отырып, Қазақстанның Батыс өңірлеріндегі қонақжайлылық институтына тоқтап өтсек. Бұл дәстүрді негізгінен – «шақырулы қонақ» және «шақырусыз қонақ» деп екі санатқа бөліп талдасақ болады.

«Шақырусыз қонақ» санатына тән «қонақ» ұғымымен байланысты лексикалық өрнектердің алуан түрлілігі оларды әртүрлі жағдайлармен белгілеп, қонақтардың «түрлеріне» қарай сипаттама беріледі. Біздің іссапарларда жинаған далалық материалдарымызда оннан астам осындай сипаттамалар кездеседі, мысалы, «кезбе», «қаңғыбас», «жауыз», «қыдырма», «серуендеуші», «жабайы», «кездейсоқ», «сыпайы» және т. б. Біздің ойымызша, бұл атаулар қонақтарға деген көзқарастың біркелкі болмағандығын және оларды қонақтау тәжірибесінің бұрын да кең таралғанын да көрсетеді.

Қазақтың қонақ күту дәстүрінде кездейсоқ әрі бейтаныс саяхатшылардың «құдайы қонақ» санатында қабылдауы маңызды роль ойнады. Оларды періште Қыдырдың серіктестері ретінде қабылдады. Дәл осындай түсінік – Құдай адам кейпінде жер бетінде жүреді деген идея басқа да халықтардың арасында көптеген параллельдерге ие, мысалы, «қонақ – Құдайдың елшісі» – дейді адыг халқы, ал, осетиндер болса үйге кірген адамды «қонақ – Құдайдың қонағы» деп қарсы алады. Зерттеуші А.К. Байбурыннің пікірінше – қонақ Құдайдың мотиві түсінігінде болып, ежелгі үндіеуропалық дәуірден қалыптасып келген.

Мұндай қонақты лайықты күту – әр үй қожайынының қасиетті міндеті, ол келген қонаққа қажетті нәрсенің бәрін беруі керек. Ауған халқында – «қонақтың үлесі (оны күту қаражат) қонақтан бұрын келеді» делінген. Қазақтарда «қонақ үлесі» немесе «қонақ асы» туралы түсінік Л.Ф.Баллюзектің ХІХ ғасырда жазып алған аңызында көрініс тапқан. «Құдайы қонақ»ты күту ережелері бойынша қонақтардың қажеттілігі ең алдымен баспанаға мұқтаж екендігіне қазақтар түсінеген. Бұндай уақытша баспана мен азық іздеген саяхатшы бай немесе ақын болуы мүмкін, оны кез-келген үйде қабылдап қонақтау қажет болған. Осындай қонақтарды дала іссапары кезінде бізге ақпарат берушілер «сыпайы – ел жағалап жүрген адамдар, күйшілер, домбырасын бедел шертіп, өлең көтеріп бәленшінің үйіне барып, сәлемін сылтау ертіп келетін қонақтар» деп атады, яғни ауылдарға баратын қонақтар, домбырашылар, жаршы-термешілер жақын танысу мақсатында басқа ауылдың жастары үшін ойын-сауық кештерін ұйымдастырып, сол ауылда бірнеше күнге тоқтайды.

Бұрынғы кездері дәстүрлі қонақжайлылықты теріс пиғылда пайдаланып, ауылдарды аралап бір рудың туыстары есебінен «тамақтанып» шыққандарды «шақырусыз қонақ» санатына жатқызған. Мұндай қонақтарға «кезбе қонақ – әр ауылды кезіп жүрді» деген теріс мінездеме берген.

Қазақтардың шақырылған және шақырылмаған қонақтардың ара қатынасындағы өзгерістер туралы түсініктері олардың көшпелі өмір салтымен байланысты. Ал, қазіргі замандағы қазақтар отырықшы өмір салтын ұстанғасын қонақтарды «жоспарлы тәртіпмен» шақырады [2, 232-233 б.]. Шақырулы қонақтарды қабылдаудың тағы бір түрі

–мерейтойлар, туған күндер, әскерге шығарып салу және т.б. отбасылық мерекелердің дәстүрлерімен тығыз байланысты. Мұның бәрі қазақтардың маңызды қағидаттарының бірі – қонақжайлылықты көрсетеді. Бұндай шаралар тек екі отбасының арасындағы өзара қарым-қатынас ғана емес, сондай-ақ, екі әулеттің және рулардың деңгейінде болған. Зерттеуші М.Мосс бұндай шараларға мынадай сипаттама берген: «олардың барлығы бірдеңе беруге асығады. Сіз олардың арасында болып адам шақырылған шарада таратылғанның бәрін таратуыңыз керек. Қазақтарда қонақ күту ережелерін сақтауға өте жақсы сақтаған: «Барын қонаққа беріп отырады, қазақ өзі ішпесе де қонаққа жаяды». Осының өзі қазақтардың қонақ үшін өнімнің ең жақсысын қоятынын, тіпті қонаққа арнап оларды өздері пайдаланудан да бас тартады» [2, 234 б.]. Осылайша, үйге келген қонақ оған көрсетілген қонақжайлылықты ұмытпай, мүмкіндігінше оны да өз үйіне қонаққа шақырып қонақжайлылық көрсетуі керек. Қонақ шақыратын үй иесі өз кезегінде оны да қонақ ретінде шақыратынына сенімді болады.

Жоғарыда айтылған М.Мосстың бұл туралы да ескертуі бар: «әр қонақ күтуші өзінің қонақжайлылығын немесе беретін сыйлықтарын ешқашан өтелмейтін сияқты ұсынады». Алайда, егер қабылданған қонақжайлылық өз деңгейінде қайтарылмаса, онда ол кісі «бетін жоғалтады» немесе абыройынан айырылады [2, 234 б.].

Бүгінгі күнге дейін құрметті және жасы үлкен қарт қонақтарды үй иесінің өзі шақыру дәстүрі сақталған. Үй иесінің жеке шақыруы қонаққа деген құрметі ретінде қарастырылады. Әдетте қонақтар демалыс күні немесе кешке қарай қабылданады. Бұрындары қонақтарды қабылдау үй иесіне ыңғайлы әрі қолайлы күн болып есептелген. Қонақ шақыруға әр айдың 9 санымен немесе тақ сандармен аяқталатын күндері қолайсыз болып есептелген. Бұндай үрдіс бүгінгі күнге дейін сақталған. Жасы үлкен қарт адамдарды қонаққа күннің ортасында шақырған. «Садақа», «бесік жыры», «Құдайы той» сияқты дәстүрлі той-мерекелер тек күндіз өткізілді. Бұрындары қонақтарды күту үшін оларға арнайы «қонақ үй» киіз үйі орнатылған, ал қазіргі уақытта үйдің кең бөлмелері дайындалады. Қазіргі қазақтар өз үйінің қонақтарға арналған бөлмесін безендірудің дәстүрлі идеясын сақтап қалды – бөлмеде артық ештеңе болмайды, қабырғалары кілемдермен және отбасы мүшелерінің портреттерімен безендіріледі, сондай-ақ төрінде домбыра ілулі тұрады [3].

Бұрындары үлкен той-мерекелерде немесе қонақтарды күту кезінде шараны ұйымдастыруға негізінен үйдің ер адамдары мен оның ұлдар қатысқан, ал, әйелдерге тіпті шай құюға да тыйым салынды. Ал қазір кезеңде қонақтарға шай беру – қонақ күтуші үй иесі әйелінің тікелей міндеті. Қазақтар үшін қонақжайлылық – ең алдымен қарым-қатынас жасауға мүмкіншілік болып есептеледі.

Жоғарыда атап өткен қонақтарды қарсылау шараларынан Батыс Қазақстан қазақтарында қонаққа «асату» рәсімі кең таралғанын айта кету керек: үй иесі келген қонақтарға құрмет көрсете отырып, ас-тамақтың соңында олардың барлығын өз «қолынан тамақтандырған» [4, 240 б.].

Осылайша, қазақтың қонақжайлылығы – бұл ең алдымен адамдармен өзара іс-қимылының оңтайлы тәсілі, қоғамның басқа мүшелерімен өмір бойы қарым-қатынас жасауға мүмкіндік туғызатын әлеуметтің саласы.

Келесі рәсім нәрестенің туылуы мен тәрбиесіне байланысты. Қазақтар үшін баланың дүниеге келуі әрқашанда маңызды және қуанышты оқиға. «Балалы үй базар, баласыз үй мазар» деген мақал әлі күнге дейін сақталған, бұл «баласы бар үй көңілді әрі бақытты, ал, баласы жоқ үй қабірге ұқсайды» дегенді білдіреді.

Қазақтарда баланың дүниеге келуіне және оның тәрбиесіне байланысты көптеген дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар ежелден сақталған. Балалардың дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарында ғасырлар бойы қалыптасқан тәжірибе мен әртүрлі ежелгі нанымдар бар.

5-6 жасқа дейін ұлдар қыздармен да бірге тәрбиеленді. Сәби кезінде балаларға жасалған барлық рәсімдер олардың жыныстық ерекшелігіне ие болмаған. Ұл мен қыздарға арналған нәресте циклінің кейбір дәстүрінің ерекшеліктері орындалатын рәсімнің тек мәніне емес, сонымен қатар, бөлшектеріне де қатысты. Әр отбасы өз бақытын балаларсыз елестете алмайды, әсіресе ұл бала әкелік ұрпақтың жалғасы деп түсінген. Бұл әйел адамның босану рәсімінің сипаттамасын И.Г.Андреевтің еңбегінен табуға болады. Онда ол ерекшеліктерді егжей-тегжейлі сипаттайды: «әйел босанатын уақыт келгенде, ол туралы жариялайды, содан кейін олар жақын маңдағы киіз үйге кіргізіледі, әйелдер де, ер адамдар да осы жерде жиналады. Олар киіз үйден жіп немесе өрімделген жіпті алып, оны әйелге ұстатып мойнына қамшы ілдіріп жүргізген; ал ауыртпалықтан ажыратуға уақыт жақындаған кезде, ол киіз үйдің торын қолымен ұстайды, ал қасындағы басқа әйел оның қолын алып ішін мықтап басады. Егер бұл жеткіліксіз болса, онда екі-үш ер адам басады, әйел босанғанға дейін бір-бірін қатты тартады. Киіз үйге келген әрқайсысы өз көйлегінің етегімен үш рет ұрып «шық, шық» деп айтқан. Сонымен қатар, бұндай экструзиялардың нәтижесінде нәрестелер өте сирек өлі туылады. Дүниеге келген сәбилерге ата-аналар өз еркімен, өздері ойлаған есімдер береді. Нәресте туылған кезде, әсіресе қыс кезеңінде көбінесе безгек мен апоплексиямен ауырады. Оларды «шайтан немесе шайтан басады» деп атайды. Бала туылғаннан кейін оның үйіне келушілерге көп болады. Мен өзім көрген әйел туралы айтайын – бір кездері мен қырғыз ұлысында болып бір киіз үйге кірдім. Мен өте бозарған және арық, денесі дірілдеген, басы қисайып, аузы бүйір жағында үлкен таңданыспен отырған әйелді көрдім. Оның алдында кітап оқыған бақсы отырды. Бұл адам маған қарап, бірнеше сөз айтып, алдындағы әйелдің бетіне түкірді. Бұл шара мені қызықтырды. Менің түсінігім бойынша әйел нәрестені дүниеге әкелгеніне жеті күн болып оған бақытсыздық жеткен; молда немесе басқа бір бақсы оның рухын құрметтей алады. Бірақ ондай салттан ешқандай пайда күтуге болмайды» [5, 86 б.].

Қазақ ұлты, басқа халықтар сияқты бала өмірінің алғашқы қырық күнінде өміріндегі ең үлкен қауіп-қатерге ұшырайтыны туралы идеяларды сақтап қалған, өйткені ислам дініне дейінгі түсініктерге сәйкес баланы басқа нәрестемен ауыстыру және зұлым рухтардан қорғайды. Сондықтан 40 күн бойы түнде нәресте бөленген бесіктің жанында шам немесе шырағдан жағып қойған, өйткені түсінік бойынша барлық зұлым рухтар от пен жарықтан қорқатын. Сәбилердің киімдері және оларды сақтайтын тұмарлары үлдікі немесе қыздыкі болып бөлінбей олардың арасында ешқандай айырмашылық тудырмаған. Бала туылғаннан кейін бірден таза шүберекке ораған. Нәресте орайтын шүберекті жасы үлкен қарттардың киімі мен көпбалалы отбасының жайлықтарынан алған. Баланың жынысына қарамай ырымдық көйлекке – «ит көйлекке» киіндіріп, қырық күндігінен шыққаннан кейін барлық рәсімдерді орындап кәдімгі көйлек киіндіретін болған.

Қазіргі таңда этно-сакральды рәсімдер мен этнографиялық зерттеулерді жүргізу мақсатында ғылыми-зерттеу институттары мен орталықтардың жұмыстары қарқынды жүргізілуде. Зерттеу жұмыстары отбасыларында ерлі-зайыптылардың әлеуметтік жағдайы, отбасыларының ұлттық немесе ұлтаралық негізде болуы, жастардың отбасын құру уақыты, оның құрамы, өмір сүру жағдайлары (үйі, жұмысы, табысы, мәдени сұраныстары және т.б.) бойынша мәселелер қамтиды [6].

Қазақ халқы – ислам дінін қабылдап ғана қоймай сонымен бірге, бүкіл ислам өркениетіне өз үлесін қосқан мәдени-мұраның терең тамыры бар халық. Сондықтан тарихи сабақтастықты сақтай отырып, өзінің рухани келбетін анықтауда діни дәстүрлердің үйлесімділігін көрсете білу – ұлттық сананың қалыптасуына, сыртқы діни экспансия мен діни жіктелудің алдын алуға ықпал етеді [7, 162 б.].

Қортынды. Қазіргі кезеңде қазақтың дәстүрлі отбасылық және некелік қатынастарын зерттеу жұмысы ауқымды және күрделі мәселе болып табылады. Қазақстан Республикасы Тәуелсіздік алғаннан кейін біздің дәстүрлі мәдениетіміздің жаһандық сипаты одан да айқын бола бастады, өйткені мәдениет рухының күші, оның өміршендігі барлық кезеңде дәстүрлермен тығыз байланысты болды. Сондықтан, отбасы мен неке мәселесін көтерген дәстүрлі қазақ қоғамында ұсынылып отырған осы еңбек қазақ мәдениетін этнологиялық танудың алғашқы талпыныстарының бірі ретінде қарастырған жөн.

Жаһандық қатынастардың өркендеуі, қоғамның әртүрлі салаларындағы реформалар, өркениетті әрі дамыған елдердің қатарына кіру жолында қазіргі қоғамның қарқынды дамуында – ғасырлар бойы ұстанған дәстүрлеріміз және рухани құндылықтарымызды ескермесек, онда ұлттық мәдениетімізді жоғалтуымыз әбден мүмкін. Этнографиялық контексте қазақтың дәстүрлі отбасылық және некелік қатынастарын зерттеу ғылым үшін де, күнделікті өмір мүддесі үшін де зор маңызға ие.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Айтжанова, А.Б. Воспитательная роль семейных традиций и обычаев казахов [Текст] / А.Б. Айтжанова, И.А. Корнилко // Материалы XVII МНК Образование через всю жизнь в государствах - участниках СНГ: непрерывное образование в интересах устойчивого развития: изд. С-Пб ГУ. 2017. – 279 с.

2 Ажигали, С.Е. Қазақтың әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері. Мақалалар жинағы [Обычайи и обряды казахов в прошлом и настоящем. Сб. статей]. / С.Е. Ажигали. – Алматы: НИЦ «Ғылым», 2001. – 428 с.

3 Андреев, И.Г. Описание Средней орды киргиз-кайсаков [Текст] / И.Г. Андреев. // Библиотека казахской этнографии, том 26. 2-е изд. доп. – Астана: «Алтын кітап», 2007, 210 с.

4 Тайжанова, Г.Е. Казахи. Историко-этнографическое исследование / Г.Е. Тайжанова. – Алматы: Казахстан, 1995. – 352 с.

5 Левшин, А.И. Описание орд и степей казахов. [Текст] / А.И. Левшин // Библиотека казахской этнографии Т. 9 – Астана: «Алтын кітап», 2007. – 212 с.

6 Ажигали, С.Е., Казахи: традиционная этническая культура. Отчет о НИР за 2006–2008 гг. [Текст] / С.Е. Ажигали, С.Ф. Мажитов. – Алматы: Тарих тағылымы, 2009. – 99 с.

7 Әділбаев, А.Ш. Қазақ салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарының ислам шариғатымен үйлесімі [Текст] / А.Ш. Әділбаев. – Астана.: 2018. – 170 б.

REFERENCES

1 Ajtzhanova, A. B. Vospitatel'naya rol' semejnyh tradicij i obychaev kazahov [The educational role of Kazakh family traditions and customs]. Materialy XVII MNK Obrazovanie cherez vsyu zhizn' v gosudarstvah - uchastnikah SNG: nepreryvnoe obrazovanie v interesah ustojchivogo razvitiya, izd. S-Pb GU, (2017): 279 s. – (In Rus)

2 Azhigali, S.E Kazaktyn adet-guryptary men salt-dasturleri. Makalalar zhinagy. Obychai i obryady kazahov v proshlom i nastoyashchem. Sb. statei [Kazakh Customs and traditions. Collection of articles]. Almaty, (2001): 428 s. – (In Rus)

3 Andreev, I.G. Opisanie Srednej ordy kirgiz-kajsakov [Description of the Middle Horde of Kirghiz-Kaysaks]. 2-e izd.dop. Astana, (2007): 210 s. – (In Rus)

4 Tajzhanova, G.E. Kazahi. Istoriko-etnograficheskoe issledovanie [Kazakhs. Historical and ethnographic research]. Almaty, (1995): 352 s. – (In Rus)

5 Levshin A.I. Opisanie ord i stepej kazahov. Biblioteka kazahskoj etnografii [Description of the Kazakh hordes and steppes. Library of Kazakh Ethnography Vol. 9]. Astana, (2007): 212 s. – (In Rus)

6 Azhigali, S.E., Kazahi: tradicionnaya etnicheskaya kul'tura. Otchet o NIR za 2006–2008 gg [Kazakhs: traditional ethnic culture. Research report for 2006-2008]. Almaty, (2009): 99 s. – (In Rus)

7 Adilbaev, A.Sh. Kazakh salt-dastur, adet-guryptarynyynn islam sharigaty men yilesimi [Combination of Kazakh traditions and customs with Islamic Sharia]. Astana, (2018): 170 b. – (In Kaz)

ЭТНИКО-САКРАЛЬНЫЕ ПАРАЛЛЕЛИ В СЕМЕЙНО – БЫТОВЫХ ОБРЯДАХ КАЗАХОВ

Аннотация. Традиции имеют большое значение для сохранения национальной идентичности и развития культуры. Он говорит, что традиции и обычаи, которые стали нашей духовной ценностью, являются основой развития нации. В период глобализации различных культур первостепенную роль играют традиции и обычаи, сохраняющие национальный дух и святость. Сохранены национальные ценности каждой нации, созвучные ее самобытности, истории. А казахский народ-народ богатый традициями, обычаями. У каждого времени сложились свои обычаи и традиции. Мы-народ, богатый духовным наследием, переданным звучанием домбры предков, прекрасными мелодиями, песенными сагами.

Каждый обряд и традиции казахского народа имеют глубокое воспитательное значение. Ценен своей пропагандой, как воспевание нравственности поколению, призыв к разуму и знаниям. Достаточно ритуалов, которые проводятся в период от рождения ребенка до старости. Все это свидетельствует о том, что человек неравнодушен к жизни.

Неоспоримо, что с течением времени традиции остались в силе и обветшали. Одним из ярких примеров является то, что сегодня некоторые традиции забыты или претерпели изменения. Но именно эти обычаи и традиции могут свидетельствовать о живучести казахской нации.

Ключевые слова. Сакральный культ, семья, брак, обычай, обряд, традиции, отношения, казахский народ, этническая культура.

ETHNIC AND SACRED PARALLELS IN THE FAMILY AND HOUSEHOLD RITUALS OF THE KAZAKHS

Abstract. Traditions are of great importance for the preservation of national identity and the development of culture. He says that traditions and customs, which have become our spiritual value, are the basis for the development of the nation. In the period of globalization of various cultures, traditions and customs that preserve the national spirit and sanctity play a primary role. The national values of each nation, consonant with its identity and history, have been preserved. And the Kazakh people are a people rich in traditions and customs. Each time has its own customs and traditions. We are a nation rich in spiritual heritage, transmitted by the sound of the dombra of our ancestors, beautiful melodies, song sagas.

Every rite and traditions of the Kazakh people have a deep educational significance. It is valuable for its propaganda, as a glorification of morality to the generation, an appeal to reason and knowledge. There are enough rituals that are carried out in the period from the birth of a child to old age. All this indicates that a person is not indifferent to life.

It is undeniable that over time the traditions have remained in force and have become dilapidated. One of the striking examples is that today some traditions have been forgotten or have undergone changes. But it is these customs and traditions that can testify to the vitality of the Kazakh nation.

Keywords. Sacred cult, family, marriage, custom, ritual, traditions, relationships, Kazakh people, ethnic culture.